

15. Neyman G.Ya. Internal trade of the USSR. / G.Ya. Neumann - M.; State Social-Economic Publishing House, 1935. - 348 pp.
16. Osokina E.A. Behind the facade of "Stalinist abundance": Distribution and market supplying the population during the years of industrialization. 1927-1941. / E.A. Osokina - Moscow: ROSSPEN, 2008. - P. 377.
17. Letters by I.V. Stalin V.M. Molotov 1925-1936 (collection of documents) / Compilers: L. Koshelev and others - Moscow, Russia Young, 1995. - 303 p.
18. Rogachevskaya L.S. Elimination of Unemployment in the USSR (1917-1930). / L.S. Rogachevskaya - Moscow: Nauka, 1973. - 382 p.
19. Soviet village with the eyes of the OGPU - NKVD 1918-1939, documents and materials / t. 2. 1923-1929 / Ed. A. Berelovich, V. Danilova - M. Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), 2003. - 1168 p.
20. Special settlers in Western Siberia. 1930 - spring 1931 / Sost. SA Krasilnikov and others - Novosibirsk, VO "Nauka". Siberian Publishing Company, 1992. - 283 pp.
21. The tragedy of the Soviet village. Collectivization and dispossession. 1927-1939. Documents and materials: in 5 t / Ed. V. Danilov, R. Manning, L. Viola. - Moscow: ROSSPEN, 1999. T. 2. November 1929 - December 1930. S. 633
22. Hlevnyuk O.V. Master Stalin and the approval of the Stalinist dictatorship. / O.V. Hlevnyuk - Moscow: Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), 2010. - 478 p.
23. XVI Congress of the All-Union Communist Party (b). Stenographic report. - M.; Госиздат, 1930. - 782 с.

УДК 93

Коплик В. О.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ КІЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ (КІНЕЦЬ XVI – ПОЧАТОК XVII ст.)

У статті розглянуто особливості становлення Києво-Могилянської академії (кінець XVI – початок XVII ст.). В цьому контексті проаналізовано основні передумови та чинники становлення Київської братської школи як родоначальниці академії. Охарактеризовано загальну ситуацію в українській державі кінця XVI ст., що посприяла консолідації культурно-освітніх діячів. З'ясовано внесок головних державних діячів того часу у створенні національного осередку освіти.

Ключові слова: національно-визвольний рух, гурток вчених, братство, Київська братська школа, академія.

Коплик В. А. Становление Киево-Могилянской Академии (конец XVI-начало XVII в.

В статье рассмотрены особенности становления Киево-Могилянской академии (конец XVI – начало XVII века). В этом контексте проанализированы основные предпосылки и факторы становления Киевской братской школы как родоначальницы академии. Охарактеризованы общую ситуацию в украинском государстве конца XVI в., что способствовала консолидации культурно-образовательных деятелей. Выяснено вклад главных государственных деятелей того времени в создании национального очага образования.

Ключевые слова: национально-освободительное движение, кружок ученых, Киевская братская школа, академия.

Koplik V. A. Formation of the Kyiv-Mohyla Academy (end of the XVI-beginning of the XVII century.

In the article the peculiarities of formation of the Kiev-Mohyla Academy (the end of XVI – beginning of XVII century). In this context, the basic preconditions and factors of formation of the Kiev brotherhood school as ancestors of the Academy. Described the overall situation in the Ukrainian state, the end of XVI century that has contributed to the consolidation of cultural and educational figures. Clarified the contribution of the main public figures of the time in the creation of a national school.

Keywords: national liberation movement, a circle of scientists, the brotherhood, Kiev brotherhood school, the Academy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку, коли проходить модернізація усіх сфер сучасного життя, питання освіти набувають особливого значення. Завдяки освіті ґрунтуються культурні навички, самосвідомість, а головне від рівня освіченості громадян залежить політичний, економічний та соціальний прогрес. В наш час система освіти постійно зазнає різноманітних змін, але це не позбавляє її проблем та недоліків, які відбиваються на багатьох сферах суспільного життя. Звичайно, в таких умовах потрібно проводити реформи у галузі освіти, відкриваючи перед народом більше шляхів і можливостей для здобуття якісних знань. Та все ж неможливо належно провести реформування без урахування історичного досвіду. У цьому контексті набуває великого значення духовний та освітній досвід Києво-Могилянської академії, як видатного осередку українського просвітництва, і першого вищого закладу освіти, визнаного у провідних країнах Європи. Академія виникла в складних умовах, коли українська держава страждала від іноземних загарбників, але їй вдалося вистояти і стати справжнім осередком національної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однією з фундаментальних праць у вивченні історії створення та діяльності Києво-Могилянської академії є «Киевская академия в конце XVII и начале XVIII вв.» С. Голубева [1], в якій автор описує як загальну історію академії, так і окремі періоди її діяльності. Також історик

один з перших досліджував діяльність Петра Могили у своїй двотомній праці «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» [2; 3], де описував його життєвий шлях, діяльність та вклад в академію. Дослідження С. Голубева побудовані, в основному, на архівних матеріалах, так як у них використовується багато цитат з історичних документів.

Велике значення у вивченні історії Києво-Могилянської академії належить видатному вченому М. Петрову. Потрібно відзначити його працю «Киевская академия во второй половине XVII в.» [10], яка окрім загальної історії висвітлює і особливості внутрішньої організації академії.

На поч. XX ст. вагомий внесок у дослідження історії Києво-Могилянської академії вніс Д. Вишневецький. Праця «Киевская академия в первой половине XVIII столетия» [4], детально описує навчально-виховний Академії. У додатку автор опублікував важливі рукописні документи, що стосуються академії. Багатий фактичний матеріал з історії академії міститься і у роботі О. Титова . У своєму дослідженні «Киевская академия в эпоху реформ» [13], автор подає матеріал про період занепаду академії та перетворення її в духовний заклад.

Першою узагальнюючою працею цього часу з історії Києво-Могилянської академії стала монографія З. Хижняк «Киево-Могилянская академия» [14]. У праці розглядається історія виникнення, становлення і розвитку Києво-Могилянської академії та її історичні зв'язки із слов'янськими країнами. Автор продовжив свої дослідження і в наступні роки. Так, у 2002 р. видано книгу «Ректори Киево-Могилянської академії 1615-1817 рр.» [16], в якій зібрано та представлено дані про життєвий шлях та діяльність ректорів академії. У наступному році вона разом з дослідником історії академії В. Маньківським видає узагальнену працю по історії та розвитку академії побудовану на архівних матеріалах [15].

Мета статті – розкрити та проаналізувати особливості становлення Києво-Могилянської академії у зазначений час.

Виклад основного матеріалу. Вивчення духовного та освітнього досвіду Києво-Могилянської академії, як видатного осередку українського просвітництва, і першого вищого закладу освіти, визнаного у провідних країнах Європи, набуває великого значення в сучасних реаліях. Академія виникла в складних умовах, коли українська держава страждала від іноземних загарбників, але їй вдалося вистояти і стати справжнім осередком національної освіти.

Кінець XVI століття став переломним у подальшій долі української державності, яка переживала повний занепад. У 1596 році була проголошена Брестська унія, в результаті якої Київ залишився без православного митрополита, а собор Святої Софії став кафедрою греко-католицьких ієрархів. Почалася епоха боротьби українського народу проти релігійного та національного гніту з боку Речі Посполитої. Це були перші відгуки великого культурного національно-визвольного руху, коли українці з різних станів та верств починають боротися за єдину мету – визволити Україну від іноземного гніту та зберегти національну самобутність [6]. Центром, який об'єднав сили народу, став Київ, адже протягом віків він відіграв важливу роль в історії нашої Батьківщини. До нього і потягнулись культурно-освітні діячі з різних земель України, особливо з тих, де польсько-католицький гніт ставав нестерпним [11].

Відродження українських земель тісно пов'язане з ім'ям архімандрита Єлисея Плетенецького, який у 1599 році став настоятелем Києво-Печерської Лаври. У Києві він зібрав навколо себе гурток вчених-проповідників, перекладачів, іконописців і друкарів. В результаті діяльності наукового гуртка на початку XVII століття почало формуватися Київське братство, але на перших етапах у нього не було своєї землі та приміщень, де можна було б організувати навчальний процес. Це продовжувалося аж до жовтня 1615 року, коли шляхтянка знатного роду Галшка Василівна Гулевич подарувала братству свій будинок і ділянку землі на Київському Подолі. Коли вона переїхала до Києва, то також вступила до вченого гуртка у Лаврі. В неї з'являється мета також прислужитися українському православному народу, підтримати його боротьбу за свої права [14]. Таким чином, 15 жовтня 1615 року Галшка внесла до Київського магістрату дарчу, в якій писала, що вона щиро сповідує православну віру і бажає її поширити, здійснивши якусь благодійність. Тепер Київське братство отримало землю з майбутнім монастирем і школу, яку Галшка віддає під його покров [5]. То ж 15 жовтня 1615 року розпочала свою діяльність школа, яка ввійшла в історію як Київська братська школа – родоначальниця Києво-Могилянської академії.

Безперечно, Г. Гулевичівна зробила дуже великий внесок, чим підтримала Київське братство. Тепер воно мало все, щоб розпочати свою діяльність. Варто зазначити, що вчені Лаврського гуртка також вступили до братства, що позитивно впливало на розвиток школи. Позитивним було й те, що на дарованих нею землях фундувалася не лише школа, а й монастир, що було традицією українських братств. Їх часто створювали з метою підтримки шкіл, їх учителів, учнів, друкарень тощо. Таким став і Братський Богоявленський учительний монастир у Києві, історія якого тісно пов'язана з історією Києво-Могилянської академії [8].

Київська братська школа створювалася за зразком тих шкіл, що виникли раніше. Зокрема, прикладом була Львівська школа. Її статут відрізнявся демократизмом, містив багато цінного з педагогічної точки зору. Він послідовно й вдало для свого часу визначав та розв'язував найголовніші питання шкільного життя: вимоги до вчителів, їх ставлення до учнів, питання про дисципліну учнів, розпорядок шкільного дня, організацію та зміст навчання, зв'язок школи із сім'єю, порядок прийому дітей та виключення їх з числа учнів тощо. Школи

могли відвідувати вихідці з різних суспільних станів – шляхта, козаки, міщани. Все це сприяло тому, що вона швидко набирала популярність [11].

Великий вклад зробив гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Він був не лише талановитим полководцем, але й мудрим політиком, добре розумів значення національної освіти й виховання. Є дані, що вже в Острозькій школі, вихованцем котрої був П. Сагайдачний, він цікавився справами захисту вітчизни й православної релігії від утиску чужинців. У 1620 р. гетьман вступає до Київського братства зі своїм військом Запорізьким. Братство отримало велику підтримку і захист від гетьмана. Він збудував у монастирі Богоявленську церкву та надавав кошти для потреб школи і монастиря. Братство й школа отримали могутній захист, а козацтво стає силою, що підтримує загальнонародні інтереси, і така необхідна для становлення української державності, науки та освіти. Помираючи в Києві від ран, заподіяних йому в Хотинській битві, П. Сагайдачний майже все майно й гроші заповів Київській, а також Львівській і Луцькій школам [12]. Таким чином, гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного, як і Г. Гулевичівну, можна вважати одним із фундаторів Київської братської школи – майбутньої Києво-Могилянської академії.

Традицію підтримувати Київську братську школу, закладену П. Сагайдачним продовжили його наступники, гетьмани Війська Запорозького І. Петражицький, Б. Хмельницький, І. Виговський, І. Самойлович, І. Мазепа, Д. Апостол та ін [9]. Зокрема, Б. Хмельницький, так писав про Київський колегіум: «Понеже несть угодно залишити те місце святе, котре предки наші, а найпаче же гетьман Войска Запорозького Сагайдачний соорудив, да пам'ять вічная буде від тих училищ братських київських» [7]. Під покровительством Київського братства, Братського Богоявленського монастиря й Війська Запорозького, Київська братська школа виконувала свою освітню місію в Україні. За порівняно короткий строк вона досягла рівня європейського навчального закладу. Велике значення для її становлення та розвитку мало й те, що вона отримала від Єрусалимського патріарха Теофана Ставропігію. Це означало, що школа отримувала незалежність від усіх духовних шаблів влади, окрім патріаршої, що дало можливість їй вільно розвиватись, впроваджуючи матеріальні і духовні ідеали та різноманітні світські європейські науки [11].

Отже, для швидкого розвитку Києво-Могилянської академії виникли сприятливі умови. Національно-визвольний рух, який почався, коли український народ уже не міг терпіти польсько-католицького гніту, став тією рушійною силою, що призвела до розбудови духовного осередку, в якому будуть зберігатися всі культурні та національні здобутки країни. Новоутворена Київська школа, яка стала родоначальницею академії, одразу почала функціонувати, об'єднуючи різних видатних на той час вчителів-богословів та досить освічених людей довкола себе. Сприятливим було й те, що братська школа почала формуватися в духовному центрі країни – Києві, що дало змогу консолідувати всі церковні, наукові та культурні сили з усієї країни. Завдяки цьому вона отримала підтримку від знатних діячів того часу, яким було не байдуже майбутнє своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубев С. Т. Киевская академия в конце XVII и начале XVIII ст. / С. Т. Голубев. – К.: Тип. И. И. Горбунова, 1901. – 109 с.
2. Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Т. Голубев. – К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1883. – Т.1. – 559 с.
3. Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С. Т. Голубев. – К.: Тип. С. В. Кульженко, 1898. – Т. 2. – 498 с.
4. Вишневский Д. К. Киевская академия в первой половине XVIII столетия / Д. К. Вишневский. – К.: Тип. И. И. Горбунова, 1903. – 371 с.
5. Дарча Галшки Гулевичівни // Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. – К.: лито-типографическое заведение И. К. Вальнера, 1846. – Т. 2. – С. 1–29.
6. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Д. Ісаєвич. – Київ : Наук. думка, 1966. – 251 с.
7. Лист до Олексія Михайловича відносно ченців Київського Богоявленського Братського монастиря / Упор. І. П. Крип'якевич, І. Л. Бутич // Документи Богдана Хмельницького. – К.: АН УРСР, 1961. – С. 354–356.
8. Мухин Н. Ф. Киево-братский училищный монастырь / Н. Ф. Мухин. – К.: Типография Г. Корчак-Новицкого, 1893. – 422 с.
9. Остапчук С. Києво-Могилянська академія і козацька слава / С. Остапчук // Час і Події. – 2011. – 13 липня. – С.7–8.
10. Петров Н. И. Киевская академия во второй половине XVII века / Н. И. Петров. – К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 177 с.
11. Савченко С. Родоначальниця Києво-Могилянської академії: до 400-річчя від часу створення Київської братської школи (1615) / С. Савченко // Дати і події 2015, перше півріччя : календар знамен. дат. – 2014. – № 1 (5). – С. 7–10.
12. Таирова-Яковлева Т. Г. Гетманы Украины. Истории о славе, трагедиях и мужестве / Т. Г. Таирова-Яковлева. – М.: Центрполиграф, 2011. – 90 с.
13. Титов О. И. Киевская Академия в эпоху реформ (1796-1819 гг.) / О. И. Титов. – К.: Типо-литография И. И. Чоколова, 1910. – 47 с.
14. Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия / З. И. Хижняк. – К.: Выща школа, 1988. – 268 с.
15. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – К.: Вид. дім: «Києво-Могилянська академія», 2003. – 184 с.

16. Хижняк З. І. Ректори Києво-Могилянської академії 1615-1817 рр. / З. І. Хижняк. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2002. – 189 с.

REFERENCES

1. Golubev S. T. Kievan Academy at the end of the XVII and the beginning of the XVIII century. / S. T. Golubev. - K. : Type. I. I. Gorbunova, 1901. - 109 p.
2. Golubev S. T. Kiev Metropolitan Peter Mohyla and his associates / S. T. Golubev. - K. : Type. G.T. Korchak-Novitsky, 1883. - Vol.1. - 559 s.
3. Golubev S. T. Kiev Metropolitan Peter Mohyla and his associates / S. T. Golubev. - K. : Type. S.V. Kulzhenko, 1898. - Vol. 2. - 498 p.
4. Vishnevsky D. K. Kiev Academy in the first half of the XVIII century / D. K. Vishnevsky. - K. : Type. I. I. Gorbunova, 1903. - 371 pp.
5. The gift of Galsky Gulevichivni // Monuments issued by the Provisional Commission for the analysis of ancient acts, highly established by the Kiev military, Podolsk and Volyn governor-general. - K.: Li-typographical institute I.K. Valnera, 1846. - T. 2. - P. 1-29.
6. Isaevich Y. D. Brothers and their role in the development of Ukrainian culture of the XVI-XVIII centuries. / D. A. Isaevich. - Kyiv: Science. opinion, 1966. - 251 pp.
7. Letter to Alexei Mikhailovich concerning the monks of the Kyiv Epiphany Fraternal Monastery / Rebel. I.P. Krypiakovich, I. L. Butych / Documents of Bogdan Khmelnytsky. - K. : AN SSSR, 1961. - P. 354-356.
8. Mukhin N.F. Kiev-brotherly school monastery / N.F. Mukhin. - K.: The printing house G. Korchak-Novitsky, 1893. - 422 p.
9. Ostapchuk S. Kiev-Mohyla Academy and Cossack Glory / S. Ostapchuk // Time and Events. - July 13th, 2011. - p. 7-8.
10. Petrov N. I. Kievan Academy in the second half of the XVII century / N. I. Petrov. - K. : Type. G.T. Korchak-Novitsky, 1895. - 177 pp.
11. Savchenko S. The founder of the Kyiv-Mohyla Academy: to the 400th anniversary of the creation of the Kyiv Brotherhood School (1615) / S. Savchenko // Dates and Events 2015, the first half: calendar of banners. dates - 2014 - No. 1 (5). - pp. 7-10.
12. Tayrova-Yakovleva TG Hetmans of Ukraine. Stories of fame, tragedies and courage / TG Tyirova-Yakovleva. - M. : Tsentrpoligraf, 2011. - 90 p.
13. Titov O. I. Kievan Academy in the era of reforms (1796-1819 gg.) / O. I. Titov. - K.: Type-lithography I. I. Chokolova, 1910. - 47 p.
14. Khizhniak Z. I. Kiev-Mohyla Academy / Z. I. Khizhnyak. - K: Higher school, 1988. - 268 p.
15. Khizhnyak Z. I. History of the Kyiv-Mohyla Academy / Z. I. Khizhnyak, V.K. Mankivsky. - K. : View. House: "Kyiv-Mohyla Academy", 2003. - 184 pp.
16. Khizhnyak Z. I. Rectors of the Kyiv-Mohyla Academy in 1615-1817. / Z. I. Khizhnyak. - K. : View. House "Kyiv-Mohyla Academy", 2002 - 189 pp.

УДК 902.01

Немцев І.В.
Сумський держаний педагогічний університет
ім. А.С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ З АРХЕОЛОГІЇ В ШКОЛІ

У статті розглядаються методи археології в школі, історія введення археології у школі, археологічні гуртки, наводяться приклади гуртків з археології.

Ключові слова: археологія, гурток, музей.

Немцев І.В. Формирование знаний по археологии в школе.

В статье рассматриваются методы археологии в школе, история введения археологии в школе, археологические кружки, приводятся примеры кружков по археологии.

Ключевые слова: археология, кружок, музей

Nemtsev I.V. Formation of knowledge on archeology at school.

The article deals with the methods of archeology in school, the history of the introduction of archeology in school, archaeological circles, and examples of archeological circles.

Key words: archeology, circle, museum.

Актуальність дослідження. Згідно програми Міністерства освіти України для 5-9 класу, випускник основної школи – це патріот України, котрий знає її історію; носій власної культури, який поважає і культуру інших народів, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи. Іншими словами, поставлена задача перед освітою полягає у тому, щоб виховувати гармонійно розвинуту особистість, котра знає, розуміє та глибоко цінує історію своєї країни.

Знайомство з археологічними джерелами в шкільному курсі історії є необхідним, оскільки, по-перше, оживляє оповідання і допомагає учням уявити себе в описаних подіях. По-друге, підвищує довіру учнів к достовірності історичних фактів, оскільки служить підтвердженням викладеним подіям, як у підручнику історії сказано, що історія – це наука, котра вивчає історію по речовим джерелам. По-третє, саме використання археологічних знахідок на уроках історії сприяє розвитку наглядно-образного мислення школярів.